

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

доктора економічних наук, професора **Ткачука Василя Івановича**
на дисертаційну роботу

Корженівської Наталії Леонідівни

на тему:

«Економічна безпека товаровиробників зерна в умовах ринкової глобалізації: теорія, методологія, пріоритети», подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)

1. Актуальність теми дослідження та зв'язок з науковими програмами, планами та темами

Ринкова економіка відіграє провідну роль в успішному вирішенні економічних, соціальних, правових та екологічних проблем у аграрному секторі, гарантує розвиток економіки в умовах конкуренції, дозволяє удосконалити структуру організаційно-правових форм господарювання, завершити територіальну реформу, підвищити рівень інвестиційної привабливості галузей сільського господарства.

Водночас ризиковий характер підприємницької діяльності та активізація конкурентної боротьби на ринках продукції визначають необхідність формування економічної безпеки господарюючих суб'єктів. Особливо актуальною ця проблема є для сільськогосподарських підприємств, з огляду на підвищену ризикованість їх діяльності, яка пов'язана з використанням ґрунтово – кліматичних факторів, з одночасною екологізацією і соціалізацією виробництва з метою збереження природного середовища та мінімізації безробіття на селі.

Актуальність дисертаційного дослідження обумовлюється наявністю ряду невирішених проблем у виробників зерна, зокрема, недостатня кількість власних коштів у сільськогосподарських підприємствах для організації розширеного відтворення виробництва, неефективне використання ресурсного потенціалу, низький рівень кваліфікації управлінського персоналу, що створює для більшості господарюючих суб'єктів порушення фінансової рівноваги та несе реальну загрозу їх економічній безпеці.

Вирішення теоретико-методологічних, методичних і практичних питань зазначеної проблеми визначає актуальність, наукове і практичне значення роботи Корженівської Наталії Леонідівни, а також мету, завдання та структуру дисертації.

Актуальність теми роботи підтверджується і тим, що обраний напрямок дослідження є складовою частиною науково-дослідних робіт Подільського державного аграрно-технічного університету:

«Розробка заходів з підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва.....» (номер державної реєстрації 0110U0050564), в межах виконання якої автором проведено аналіз процесів формування і реалізації економічної безпеки товаровиробників зерна в умовах глобалізації;

«Формування стратегії та пріоритетів інноваційного розвитку аграрного сектору економіки в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0110U007032), де автором обґрунтовано основні стратегічні імперативи розвитку зернового господарства України з позиції глобальної системної кризи;

«Економічна безпека товаровиробників зерна в умовах ринкової глобалізації: теорія, методологія, пріоритети» (номер державної реєстрації 0116U004307). В її межах обґрунтовано теоретико-методологічні й організаційні положення забезпечення економічної безпеки товаровиробників зерна та сформовано рекомендації з її посилення за рахунок вибору пріоритетів та механізмів їх реалізації в умовах ринкової глобалізації.

Основні теоретико-методологічні положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи в частині оцінки стану та виявлення проблем формування стратегії економічної безпеки товаровиробників зерна в умовах глобалізації були використані під час виконання Державної бюджетної теми «Дослідження пріоритетних напрямків регіональної політики в економічній сфері» (ДР № 0110U007602, наказ від 16.03.2010 № 637-18) кафедри

економіки та моделювання ринкових відносин Інституту інноваційної та післядипломної освіти Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій та їх достовірність

Достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків і пропозицій, сформульованих у дисертаційній роботі Корженівської Н. Л. підтверджується використанням широкої інформаційної бази за темою дисертації, в т. ч. офіційних статистичних даних, нормативно-правових актів, які стосуються діяльності підприємств, монографій, численних наукових публікацій вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, інтернет - джерел.

Теоретико-методологічну базу дослідження становлять положення економічної теорії, праці відомих вітчизняних та зарубіжних фахівців з питань розвитку економічної безпеки виробників зерна. Теоретичне підґрунтя роботи дозволило автору забезпечити достатній рівень обґрунтованості наукових положень, результатів, висновків та пропозицій. Методологічною основою є сукупність методів, принципів та прийомів, які використав дослідник для пізнання предмету дослідження за їх певного співвідношення і субординації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел із 435 найменувань на 46 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 536 сторінок комп'ютерного тексту, з них основна частина становить 441 сторінку. Дисертаційна робота містить 50 таблиць, 52 рисунки, 15 додатків.

Отже, є підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації, які викладені у дисертаційній роботі, є обґрунтованими та достовірними.

3. Зміст дисертації і відповідність встановленим вимогам

Дисертаційна робота характеризується логічною, завершеною структурою та послідовною побудовою, повною мірою висвітлює зміст визначених розділів. Зміст дисертації відповідає меті і завданням дослідження.

У вступі обґрунтована актуальність обраної теми, зазначено зв'язок роботи із науковою тематикою, визначені мета і завдання дослідження, методи, наукова новизна і практична цінність одержаних результатів. Знайшли своє місце у вступі і особистий внесок здобувача, інформація про апробацію результатів дисертації та публікації.

Аналіз публікацій автора дозволяє зробити висновок про повноту викладу основних наукових положень її дисертаційного дослідження у науковій літературі. Кількість публікацій є достатньою для висвітлення результатів дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук відповідно до вимог. Дисертаційна робота складається з вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У *першому розділі* **«Теоретичні аспекти економічної безпеки товаровиробників зерна в умовах ринкової глобалізації»** автором розглянуто сутність економічної безпеки суб'єктів господарювання, обґрунтовано визначення пріоритетів їх економічної безпеки в умовах ринкової глобалізації.

Визначено, що економічна безпека є комплексним поняттям і пов'язана не стільки з внутрішніми ресурсами суб'єкта господарювання, скільки з впливом зовнішнього середовища.

Проведені дослідження автором підтвердили необхідність пошуку найоптимальніших та ефективних методів оцінювання рівня економічної безпеки товаровиробників зерна.

У *другому розділі* **«Методологія оцінювання економічної безпеки товаровиробників зерна»** сформовано методологічні засади оцінювання економічної безпеки товаровиробників зерна та розроблено концептуальну модель її функціонування, розкрито роль інформаційно-аналітичного

забезпечення процесу виробництва. З'ясовано, що методологія оцінювання економічної безпеки потребує когнітивних підходів та експертних оцінок, що посилює значимість економіко-математичного інструментарію і дає змогу приймати релевантні рішення.

Таким чином, динаміка зростання валових зборів і експорту зернових посилюють важливість вирішення питань формування та забезпечення економічної безпеки, які виступають пріоритетним напрямом науково-практичного планування, регулювання та впровадження у царині вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності та інноваційного розвитку.

У третьому розділі «Тенденції розвитку та ефективність виробництва і збуту зерна в умовах ринкової глобалізації» досліджено сучасний стан виробництва зерна та ефективність діяльності його товаровиробників. Встановлено, що укрупнення товаровиробників негативно позначається на розвитку потенціалу сільських територій. Особливо гостро позначається на об'ємах виробництва зерна низький рівень інфраструктурного забезпечення.

Здобувач робить висновок, що базис будь-якого господарювання передбачає наявність ресурсів, а подальша ефективність їх використання є свідченням раціональної та обґрунтованої системи управління.

У четвертому розділі – «Механізми формування пріоритетів економічної безпеки товаровиробників зерна в умовах ринкової глобалізації» – обґрунтовано складові організаційно-економічного механізму, проведено систематизацію загроз і ризиків при формуванні механізму посилення економічної безпеки. Диверсифікація аграрного виробництва розглядається автором, як один з імперативів економічної безпеки товаровиробників.

У результаті проведених досліджень в роботі розроблено і обґрунтовано організаційно-економічний механізм забезпечення стратегічних імперативів та пріоритетів економічної безпеки.

Автор стверджує, що найбільший ризик для економічної безпеки

підприємств зумовлений впливом рівня ефективності їх діяльності.

У п'ятому розділі «Концептуальні засади інноваційної складової стратегії економічної безпеки товаровиробників зерна» де автором обґрунтовано інноваційну складову стратегії економічної безпеки, розроблено рекомендації з удосконалення елементів реалізації експортної зернової стратегії. За допомогою інструментів когнітивного моделювання в дисертації автор розробила карту економічної безпеки товаровиробників зерна. У висновках запропоновано удосконалення існуючих і розроблення нових теоретичних та методико-прикладних положень щодо формування стратегії економічної безпеки аграрних підприємств.

Дисертаційна робота характеризується логічною, завершеною структурою та послідовною побудовою, повною мірою висвітлює зміст визначених розділів. Зміст дисертації відповідає меті і завданням дослідження.

4. Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків та результатів дисертації

Основні результати досліджень автора достатньою мірою обґрунтовані. Їх наукова достовірність не викликає сумнівів, оскільки вони отримані в результаті аналітичної роботи. В основу дослідження покладено положення теорії підприємства, стратегічного управління, економічного аналізу, вивчення достатньої кількості праць провідних вітчизняних та зарубіжних дослідників, застосування різноманітних методів економічних досліджень, достатньої апробації результатів дослідження та їх впровадження.

Автором дисертації чітко окреслені і логічно побудовані мета та завдання дослідження, обґрунтовано теоретичні та методичні підходи щодо їх виконання, розроблено і апробовано відповідні пропозиції, які у своїй комплексності є науковим шляхом вирішення наміченого економічного завдання. Особливо варто відмітити, що завдання дослідження, положення наукової новизни і висновки дисертації є логічно взаємопов'язаними.

Дисертаційна робота є оригінальною науковою працею, яка виконана на належному теоретичному і прикладному рівні. Вона має послідовну та виважену структурну будову і за своєю архітектонікою є комплексним та завершеним науковим дослідженням. Зміст роботи та багатогранність висвітленої проблеми свідчать про різносторонню, і водночас комплексну наукову компетентність її автора. Викладене вище свідчить про обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, що представлені у дисертаційній роботі Корженівської Наталії Леонідівни.

5. Наукова новизна результатів дослідження

У дисертаційній роботі Корженівської Н.Л. сформульовано та обґрунтовано ряд положень, висновків, пропозицій, які відзначаються науковою новизною та мають практичну спрямованість. Наукові положення сформульовані автором самостійно й відображають особистий внесок дисертанта в розвиток економічної науки та її галузі – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Наукова новизна роботи викладена послідовно і системно, а саме:

вперше:

- визначено сутність економічної безпеки господарюючих суб'єктів, включаючи товаровиробників зерна, як поєднання динамічної стійкості юридичних, виробничих, організаційних, інформаційних відносин. (с. 75-77).

- обґрунтовано науково-методологічну платформу проведення дослідження економічної безпеки товаровиробників зерна через методи комплексного системного аналізу рівня ризиків (вибір критеріїв оцінювання) і показників, синергованих в інтегральні методики оцінки сукупного критерію економічної безпеки товаровиробників зерна. (с. 198-220).

- розроблено концептуальну модель економічної безпеки товаровиробників зерна в умовах ринкової глобалізації, формування ресурсів з урахуванням витратно-цінового моніторингу за умов впливу факторів зовнішнього і внутрішнього середовища та особливостей зернового господарства (с. 286-293).

- запропоновано науковий підхід до формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення оцінювання стану економічної безпеки зерно виробників (с.164-165, 178).

- обґрунтовано методологію індикативного аналізу та експертних оцінок для визначення оптимальної системи індикаторів рівня економічної безпеки підприємства з урахуванням умов глобалізації ринку (с. 216-217).

- удосконалено:

- механізм виявлення впливу кон'юнктури зернового ринку на продовольчу безпеку та задоволення попиту (с. 284, 290).

- організаційно-економічний механізм забезпечення стратегічних імперативів збереження (посилення) позицій підприємств на зерновому ринку (с. 327-339).

- науково-методичний підхід до інтегрованого оцінювання рівня економічної безпеки товаровиробників зерна, (с. 198-203).

- систематизацію загроз економічній безпеці, що враховує ступінь небезпек, які виникають у діяльності товаровиробників різних організаційно-правових форм та розмірів з врахуванням потреб зернового ринку (с. 278-280).

набули подальшого розвитку:

- обґрунтування до визначення стратегічних орієнтирів економічної безпеки товаровиробників зерна, які передбачають оптимізацію структури зернового фонду в системі загроз і ризиків (с. 425, 457).

- пропозиції щодо удосконалення системи соціальної відповідальності товаровиробників зерна (129-131).

--

- позиціонування ефективності виробництва і збуту зерна українським товаровиробником в умовах глобалізації та зростання викликів міжнародної конкуренції (с. 208, 447-455).

Основний зміст дисертаційного дослідження структурований за розділами та підрозділами. Висновки є достатньо аргументовані та несуть важливий теоретичний та прикладний характер. Оцінюючи обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій в цілому, що сформульовані у дисертації, можна відзначити високий рівень теоретичного та методичного опрацювання автором головних аспектів досліджуваної теми.

6. Практична цінність положень, результатів та висновків дисертаційної роботи

Практичне значення результатів дослідження обумовлено представленням науково-обґрунтованих та методично-завершених положень до рівня практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. Зокрема, представляють інтерес такі положення:

- на основі визначених та узагальнених характеристик економічної безпеки товаровиробників зерна пропонується комплекс превентивних заходів оперативного реагування на зміни (п. 1.3);

- автором запропоновано національним товаровиробникам зерна

підвищувати рівень економічної безпеки за рахунок диверсифікації ризиків та впровадження новітніх технологій (п. 1.4);

- виокремлено роль інформаційно-аналітичного забезпечення в контексті формування оперативної та звітної інформації (п. 2.2);

- запропонована автором обґрунтування господарських рішень в системі цінних загроз і ризиків (п. 3.3);

- обґрунтування, що подальше нарощування обсягів виробництва зерна в розрізі окремих категорій товаровиробників посилює загрози їх економічній безпеці (п. 4.2)

- акцентовано увагу на тому, що сучасна модель функціонування товаровиробників зерна не спроможна забезпечити вирішення соціально-економічних проблем сільських територій (п. 5.3).

Окремі положення дисертаційного дослідження знайшли використання у практичній діяльності підприємств з виробництва зернових культур, що підтверджується відповідними документами, які представлено у дисертаційній роботі.

Зокрема, в діяльності:

Міністерства закордонних справ України (управління економічного співробітництва) (довідка № 51/19-200-1594 від 6 травня 2019 р.).

Департаменту агропромислового розвитку Хмельницької обласної державної адміністрації (довідка № 01-01/1055 від 26.09.2019 р.).

Кам'янець-Подільської районної державної адміністрації Хмельницької області (довідка № 955/01-09/2018 від 12 листопада 2018 р.).

Рекомендації прийняті до впровадження Асоціацією «Сільськогосподарські товаровиробники Поділля» (довідка про впровадження № 47 від 12.09.2018 р.). Результативність дослідження підтверджуються відповідними документами. А саме:

(довідка ТЗОВ «Агросолюшнс» м. Київ № 119 від 29.03.2017 р.),

(довідка ТЗОВ «Авантек» с. Кам'янка, Кам'янець-Подільський район, Хмельницька обл. № 83 від 15.05.2017 р.),

(довідка ТЗОВ «Подільський бройлер» Дунаєвецького району, Хмельницької області № 102 від 14.05.2018 р.),

(довідка ФГ «Подільська марка» Дунаєвецького району Хмельницької області № 136 від 15.05.2018 р.).

Пропозиції автора також знайшли своє практичне застосування у діяльності СТОВ «Шумовецьке» Хмельницького району Хмельницької області (довідка № 87/1 від 29.05.2018 р.).

Теоретико-методологічні та методичні розробки, використовуються в навчальному процесі Подільського державного аграрно-економічного університету при викладанні дисциплін «Економічна безпека», «Економічна безпека та антикризове управління», «Економіка і фінанси підприємства», «Підприємницькі ризики», «Бізнес-моделювання» (довідка № 71-01-12 від 4 січня 2019 р.).

7. Оцінка ідентичності змісту автореферату і основних положень дисертації

Автореферат дисертації відповідає встановленим вимогам МОН України до дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук (зокрема, п. 13 «Порядку присудження наукових ступенів»). Зміст автореферату повною мірою стисло висвітлює основні положення дисертації та не містить матеріалів, які в ній відсутні.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо дисертаційної роботи

Позитивно оцінюючи, в цілому, змістовність і значущість наукового дослідження, обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, слід відмітити ряд питань, що можуть бути предметом дискусії при захисті:

1. Немає сумніву в аргументованості та обґрунтованості пунктів наукової новизни. Але викликає запитання щодо «вперше», де визначено сутність економічної безпеки господарюючих суб'єктів. В подальшому автор

пише: «удосконалено» трактування змісту економічної безпеки підприємства від усталених тлумачень, що є ідентичними поняттями. Тому ці пункти новизни потребують авторських пояснень чи то є «вперше», чи то є «удосконалено» (с. 41-47).

2. Слушним, однак не зовсім об'єктивним, виглядає бачення автора щодо загальної структури інститутів забезпечення економічної безпеки (Кабінет Міністрів України, СБУ, суди, прокуратура) (с. 73). Крім того, сумнівним є твердження щодо прямого підпорядкування вище названих інститутів Президенту України.

3. Аналізуючи науково-методичні підходи, слід було звернути особливу увагу на дослідження принципів економічної безпеки, виділити їх в окрему таблицю з подальшою інтерпретацією кожного з них.

4. Запропоноване автором інформаційно-консультаційне забезпечення товаровиробників при допомозі зернових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів не може мати практичного втілення. Організувати кооператив для надання інформаційних послуг в одній галузі несе в собі організаційні неузгодження, та і не є доцільним. Тому така пропозиція носить виключно теоретичний характер (с. 191).

5. Теоретичні узагальнення наукових поглядів дали можливість здобувачу визначити структуру економічної безпеки, основними елементами якої є внутрішні і зовнішні складові. Визначено і взаємозв'язки окремих елементів. Але робота значно б виграла, якби автор дав кожному елементу коротку характеристику та визначив їх роль у забезпеченні економічної безпеки підприємства (с. 194).

6. В роботі ґрунтовно описано сучасний стан виробництва зернових культур. Використовуючи арсенал статистичних даних, здобувач робить сумнівний висновок. Коли в структурі посівних площ зернові культури займають 53,3% площі, то це свідчить про моновиробництво. Варто було пояснити сутність даного виразу. На нашу думку, це просто порушення вимог агротехніки (с. 255).

7. Характеризуючи забезпечення виробників зерна технікою, насінням, мінеральними добривами, відзначено, що переважна більшість цих ресурсів є імпортованими з країн Азії та Європи. Але робота значно б збагатилась, якби запропонувати механізм поліпшення забезпечення цими ресурсами від вітчизняного товаровиробника (с. 262-272).

8. В роботі відмічається, що важливою складовою економічної безпеки підприємств аграрної галузі, є екологічна, яка відіграє виключно важливу роль для збереження земельних ресурсів. Крім того, автор робить висновок, що екологічна складова економічної безпеки сприятиме економічному розвитку підприємств-зерновиробників не маючи жодного розрахункового обґрунтування (с. 468-469).

9. Табличний матеріал що займає сторінку і більше мав би бути винесений в додатки (табл. 1.1, 1.2, 2.4, 3.7, 4.9, 4.11).

Проте, зазначені зауваження жодним чином не знижують загальної позитивної оцінки роботи, а лише можуть слугувати предметом наукової дискусії.

9. Загальна оцінка дисертації, її відповідності існуючим вимогам та

ВИСНОВКИ

Дисертаційна робота Корженівської Н. Л. «Економічна безпека товаровиробників зерна в умовах ринкової глобалізації: теорія, методологія пріоритети» є цілком завершеним, оригінальним, самостійним науковим дослідженням, що висвітлює актуальну тему і має вагоме теоретичне та практичне значення. За рівнем наукової новизни наведені у дисертаційній роботі результати відповідають вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Тема роботи, об'єкт та предмет дослідження, її зміст, а також положення та висновки відповідають паспорту спеціальності 08.00.04 – «економіка та управління підприємствами» (за видами економічної діяльності). У дисертаційній роботі містяться раніше не захищені наукові положення.

Таким чином, на підставі аналізу дисертації, автореферату та публікацій дисертанта у фахових наукових виданнях можна зробити висновок, що дисертаційна робота виконана на належному теоретичному і методичному рівні відповідає вимогам щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, зокрема п.п. 9, 10 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а автор дисертації – Корженівська Наталія.Леонідівна. – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04. – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки і
підприємництва Житомирського
національного агроекологічного
університету

В.І. Ткачук

